

MARIA LARIONESCU, IOAN MĂRGINEAN, GABRIELA NEAGU, *Constituirea clasei mijlocii în România, București, Editura Economică, 2006*

În România, ca și în celelalte țări foste comuniste, reformele și transformările postcomuniste au generat restructurarea de clasă, proces care s-a desfășurat permanent, încă de la începutul anilor '90, concomitent cu criza, restructurarea și privatizarea industriei, agriculturii și serviciilor.

Procesul transformării structurale a claselor sociale se desfășoară permanent; dar în societățile fără disfuncții majore, fără treceri de la un sistem la altul, de la un regim politic la altul în urma unor conjuncturi interne și internaționale speciale, transformarea structurală a claselor sociale este vizibilă la intervale mai mari de timp și este rezultatul transformărilor economice, ocupaționale, de venituri, transformări inerente în desfășurarea istorică firească a societății.

În România, amploarea și rapiditatea transformărilor de la sfârșitul anilor '80 au bulversat, mai întâi, structura de clasă formată în perioada comunistă. Cercetătorii și-au focalizat preocupările pe efectele vizibile, imediate ale transformărilor, precum șomajul și sărăcirea unor categorii mari de populație. Totuși, încă de la începutul anilor '90 s-a invocat necesitatea formării unei clase mijlocii în România.

Trebuia însă să se ajungă la un anumit nivel al transformărilor și al acumulărilor de efecte ale transformărilor pentru a fi evidentă necesitatea abordării explicite de către cercetători a noii structuri de clasă. În acest context se situează apariția cărții *Constituirea clasei mijlocii în România*.

Cartea abordează trei mari probleme:

I. Problema teoretică a definirii claselor sociale, inclusiv a clasei mijlocii, în literatura de specialitate internațională și internă;

II. Formarea și evoluția din perspectiva istorică a clasei mijlocii românești, în contextul situației spațiului românesc în ciclul est-european al nașterii și dezvoltării capitalismului;

III. Clasa mijlocie actuală din România, în cadrul reconstrucției sociale post-comuniste.

I. Problema teoretică a definirii claselor sociale în general și a clasei mijlocii este – așa cum se arată explicit – dificilă, plină de ambiguități.

Sunt analizate pe larg cele două contribuții majore la definirea clasei sociale, respectiv a lui Karl Max și a lui Max Weber. Punctul de vedere al acestora este completat și de prezentarea altor puncte de vedere.

Problema fundamentală a definirii clasei sociale este criteriul de definire: proprietate, avere, venit, relații de piață, ocupație, funcție, interese, putere ș.a. Din perspectiva criteriilor de definire, un loc special este acordat în carte ocupației și educației.

Contribuțiile românești la fundamentarea teoretică a clasei mijlocii pe care autorii la enumeră și le analizează sunt: programul pașoptist, Ștefan Zeletin, C. Dobrogeanu-Gherea, proiectul poporanist și țărănist reprezentat, în primul rând, de C. Stere și V. Madgearu, C. Rădulescu-Motru și Școala sociologică de la București întemeiată de Dimitrie Gusti.

Pentru perioada comunistă, autorii remarcă faptul că abordarea structurii de clasă este prezentă mai ales în anumite etape și cu anumite particularități. În realitate – așa cum spun și autorii – s-a produs o profundă destructurare a structurii de clasă, s-a devalorizat capitalul economic privat și s-a produs disoluția clasei mijlocii, ca urmare a măsurilor și reglementărilor legislative inițiate de autoritățile comuniste, în conformitate cu programul lor ideologic.

II. A doua mare problemă abordată în carte este formarea și evoluția din perspectiva istorică a clasei mijlocii românești. Prezentarea formării și evoluției istorice a clasei mijlocii românești se face pe baza unor autori și lucrări consacrate, și nu generează pentru cititor întrebări suplimentare. Analiza spațiului social românesc în care s-a format capitalismul și clasa mijlocie nu este delimitat, cititorul român subînțelegând că este vorba de Moldova și Țara Românească (există o singură trimitere explicită la unele particularități ale celor două provincii, la p. 45). Când analiza continuă cu perioada interbelică, prezentarea unor date referitoare la categorii ale clasei mijlocii (pp. 52–54) nu este însoțită de precizarea dacă datele se referă la Vechiul Regat sau la Noul Regat (după unirea cu Transilvania), în condițiile în care Transilvania venea cu particularități economice și sociale ale evoluției sale istorice.

Perioada comunistă este analizată din perspectiva destructurării clasei mijlocii, pe fondul (specific societăților „blocului comunist”) unei noi abordări a structurii sociale după modelul „două clase, o pătură” (respectiv clasa muncitoare, țărănimea și pătura intelectualității). Prezentarea destructurării clasei mijlocii la începutul perioadei comuniste și a instituționalizării capitalului politic (cu consecințe în planul structurii de clasă) reușește să creeze o imagine completă și clară asupra a ceea ce s-a întâmplat în societatea românească în acea perioadă. Celelalte două teme abordate ale perioadei comuniste, respectiv identificarea unor segmente de clasă mijlocie și omogenizarea socială, sunt însoțite de o oarecare ambiguitate.

– Segmentele clasei mijlocii din perioada comunistă identificate („noua clasă mijlocie a birocrăției comuniste” și „intelectualitatea și tehnocrația – noua clasă mijlocie în societatea comunistă”) par suspendate într-un spațiu social cu o structură de clasă neprecizată și care nu este aceea a „două clase și o pătură”, dar nu știm care este.

– Generează unele întrebări și problematica omogenizării sociale: acesta este, în primul rând, un concept inventat în deceniile opt și nouă (p. 110); conceptul a orientat studiile și cercetările: au existat studiile ideologice, care popularizau ideile din documentele de partid, precum și „cercetări propriu-zise bazate pe o evidență empirică constând din anchete, interviuri-observații în unitățile industriale, agricole, de învățământ etc.”. Rezultatele cercetărilor de omogenizare socială „au depășit, de regulă, specificațiile indicative ale ipotezelor derivate din programele ideologice”. Cercetările au contribuit la edificarea unei teorii mai supte a structurii sociale și, în același timp, mult mai realiste, dezvăluind procese precum migrația și mobilitatea socială, evoluția structurii socio-ocupationale, funcțiile sociale ale intelectualității, inegalități de status ș.a. (pp. 111–112).

Am încercat să fac o sinteză clară a acestei părți a lucrării (nu știu cât am reușit), dar preferam confirmarea/infirmarea explicită a omogenizării sociale, în condițiile în care fuseseră identificate segmente ale clasei mijlocii.

III. Dacă abordările din perspectiva istorică pot să intereseze numai o parte dintre cititori, tranziția postcomunistă și renașterea clasei mijlocii constituie un subiect de interes pentru orice cercetător în domeniu.

Demersul, în carte, începe cu problematica proprietății și se sfârșește cu precizări în ceea ce privește proprietatea, deși în identificarea clasei mijlocii nu este luată în considerare proprietatea.

„Cea mai mare provocare pentru reforma socială din România este legată de capacitatea reformelor de redistribuire a proprietății publice de a schimba statutul de dependență economică a individului (...) cu unul de independență economică, conferindu-i, în același timp, atributele de libertate de acțiune, inițiativă, simțul riscului, responsabilitate” (p. 115).

După aceste precizări-cadru se face o analiză critică a reformei întreprindeilor din România după 1989 și, implicit, a privatizărilor lor: caracterul predominant etatist al administrării FPS și FPP, lipsa de transparență a conducerii fondurilor, constrângeri structurale impuse de cele 30 de procente acordate FPP și evoluția lor ulterioară, normele organizațiilor rezultate din privatizare care limitau restructurarea resurselor umane sau restricționau formarea de intermediari ca să faciliteze concentrarea proprietății.

Aprecierea este critică și în ceea ce privește modalitatea de restituire a pământurilor către foștii proprietari, în relație cu consecințele restituirii, proces care a avut un impact ambivalent asupra formării și dezvoltării clasei mijlocii rurale.

Concluzia autorului este că „prin restructurare economică și privatizare nu s-au obținut decât în foarte mică măsură elemente care ar fi putut să potențeze dezvoltarea clasei mijlocii legată de proprietate” (p. 118).

Continuând demersul privitor la renașterea clasei mijlocii în postcomunism, autorul acestei părți a cărții face următoarele precizări: spune că „au fost identificate două mari fluxuri de acces la clasa mijlocie. Pe de o parte este vorba de deținerea de către o persoană (familie) a unor proprietăți **semnificative**, astfel încât acestea să se poată constitui în **mijloace de existență**, dacă nu exclusive, **cel puțin parțiale**. Pe de altă parte, sunt implicate îndeplinirea unor **funcții importante** în sistemul ocupațiilor și cărora le corespunde și un nivel relativ înalt al veniturilor (salarii și alte beneficii)” (p. 120).

Referindu-se la proprietate, autorul afirmă că „abia după 1990, prin restabilirea dreptului de proprietate, a reînceput să se activeze această sursă de constituire a clasei mijlocii, **fără a produce însă efecte notabile până în prezent**” (p. 121).

În continuare, se afirmă că „autoidentificarea populației cu clasa mijlocie este larg răspândită în țara noastră. O astfel de identificare se face cu precădere pe considerente legate de ocupații specifice și pregătire școlară înaltă...” și aici este principala sursă de alimentare a clasei mijlocii în viitor, într-o societate a cunoașterii (p. 121). Dintre cele două surse de recrutare a clasei mijlocii, proprietatea (averea) și ocupația (munca), ocupația (munca) are un efect mult mai important decât prima. „Până în prezent proprietatea nu s-a structurat (diferențiat) în suficientă măsură la nivelul populației, chiar dacă procesul de privatizare a intrat în etapa finală” (p. 140). Ca urmare „se admite că din punct de vedere ocupațional sunt întrunite elemente importante care să permită identificarea clasei mijlocii în România”. Luând în considerație criteriile de diferențiere ocupațională, în opinia autorului, clasa mijlocie din România este formată, în prezent, din cinci grupe ocupaționale: 1) funcții de conducere; 2) specialiști cu ocupații intelectuale și științifice; 3) tehnicieni, maștrii și asimilați; 4) funcționari administrativi; 5) lucrători operativi în servicii, comerț și asimilați. Generează însă o oarecare nedumerire următoarea afirmație: „Dacă am atașa la clasa mijlocie și **muncitorii**, și **agricultorii înalt calificați**, care au cel puțin studii liceale, la volumul clasei mijlocii s-ar mai adăuga...” (p. 146). Se simte nevoia unei precizări, respectiv dacă în opinia autorului, din clasa mijlocie mai fac parte și muncitorii și agricultorii „înalt calificați”. Într-un alt paragraf autorul spune: „Probabil că dacă am avea posibilitatea să adâncim analizele și pentru celelalte grupe de ocupații care și ele alimentează într-o **oarecare măsură** clasa mijlocie (meșteșugari, lucrători calificați și agricultori) am constata...” (p. 147).

Analiza compoziției clasei mijlocii este completată prin referirile la domiciliu, sex, status ocupațional, activități ale economiei naționale; o analiză distinctă se face educației ca generator al clasei mijlocii, pornind de la ideea că diploma școlară înseamnă, pe lângă cunoștințe, capacități și aptitudini, **șansa** de a accede la diferite niveluri ale ierarhiei sociale. Din perspectiva relației educație – structură socială se afirmă că „dintre toate clasele sociale, clasa mijlocie este cea care s-a sprijinit în cea mai mare măsură pe capitalul educațional pentru ocuparea, menținerea și transmiterea pozițiilor sociale ale urmașilor săi” (p. 152). Pe aceeași direcție, autorul concluzionează: „Date fiind însă particularitățile socio-economice și politice ale României, dimensiunea cultural-educativă este, cel puțin pentru moment, dominantă la nivelul clasei noastre mijlocii” (p. 153). „Considerăm că rolul capitalului economic în procesul de formare a clasei mijlocii și apoi transmiterea acestuia urmașilor săi, își va face simțită prezența în momentul în care noua clasă mijlocie din România va crește ca pondere” (p. 168).

Față de considerațiile autorului privind proprietatea (averea) în raport cu clasa mijlocie actuală din România, fac unele comentarii:

– Nu se pune problema ca cei care dețin capital economic suficient de mare să constituie singuri o clasă mijlocie puternică („cei care dețin capital economic sunt mult prea puțini pentru a se constitui singuri într-o clasă mijlocie puternică”) (p. 168). În condițiile României (și nu numai), cei ce dețin capital economic pot constitui doar un segment al clasei mijlocii, alături de segmentul rezultat din ocupație și educație, sau capitalul economic împreună cu capitalul cultural pot genera un segment (puternic) al clasei mijlocii.

– Stadiul formării clasei mijlocii și identificarea segmentelor sale nu trebuie (obligatoriu) corelată cu privatizarea și stadiul acesteia, chiar dacă într-adevăr privatizarea nu și-a adus o

contribuție semnificativă la formarea clasei mijlocii în postcomunism. Acumularea de proprietate (avere) a urmat propriul drum pentru cei ce au avut capital economic, dar mai ales capital social și oportunități.

– Chiar dacă datele statistice nu demonstrează acumularea semnificativă de proprietate care să fundamenteze apartenența la clasa mijlocie, cercetări calitative în diverse comunități, grupuri, categorii de populație pot demonstra existența și vizibilitatea acumulării de proprietate, precum și dobândirea de deprinderi și mentalități antreprenoriale și manageriale, chiar dacă distribuite inegal în teritoriu, în funcție de zone și tipuri de localități; în această direcție, urmărirea pieței pământului și a pieței imobiliare poate furniza informațiile necesare.

– În evoluția postcomunistă, societatea românească nu poate ocoli proprietatea pentru fundamentarea apartenenței la clasa mijlocie, chiar dacă nu mai reface traseul istoric din țările capitaliste dezvoltate sau din România. Iar acumularea și concentrarea de proprietate este un proces în curs de desfășurare în România.

În prezentarea cărții nu am enumerat și prezentat toate capitolele și toate problemele analizate. Pentru cei ce vor să știe și să înțeleagă subiectul clasei sociale în general, clasă mijlocie în spațiul românesc, este necesar să citească această carte interesantă și valoroasă, scrisă de două personalități recunoscute în domeniu (Maria Larionescu și Ioan Mărginean), alături de aceștia aducându-și o anumită contribuție și doi cercetători din tânăra generație.

Laureana Urse

CĂTĂLIN ZAMFIR, LAURA STOICA (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 370

Societatea românească se află într-un continuu proces de schimbare socială. Au fost elaborate și se elaborează strategii, planuri de acțiune, s-au desfășurat și se desfășoară programe și proiecte de dezvoltare atât naționale, cât și internaționale. În acest context, paradigma dezvoltării sociale poate constitui un element de coerență în dezvoltarea societății, iar apariția lucrării *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, reprezintă un moment important în promovarea acestei noi orientări în știință.

Volumul *O nouă provocare: dezvoltarea socială* a fost coordonat de Cătălin Zamfir și de Laura Stoica și a apărut în anul 2006, la Editura Polirom, în seria Collegium, Sociologie-Antropologie.

Volumul cuprinde studii realizate în urma implicării autorilor în programe de dezvoltare socială la nivel național, sectorial sau local, intenția publicării volumului fiind de „a iniția o preocupare și a motiva un interes pentru reflecția asupra dezvoltării sociale și a rolului sociologiei în acest proces, a investiga germeii paradigmei dezvoltării sociale” (C. Zamfir, 2006, p. 7).

La realizarea acestei lucrări au participat numeroși autori aparținând mai multor instituții de cercetare și universitare: Institutul de Cercetare a Calității Vieții (Academia Română), Facultatea de Sociologie și Asistență Socială (Universitatea București), Comisia Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale (CASPIIS), Școala Națională de Studii Politice și Administrative și Universitatea din Oradea.

Alături de coordonatorii volumului, Cătălin Zamfir și Laura Stoica, au mai participat la scrierea acestuia următorii autori: Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Maria Larionescu, Mircea Malița, Vladimir Pasti, Mălina Voicu, Bogdan Voicu, Daniel Arpinte, Sergiu Bălțatescu, Ana Bleahu, Cosmin Briciu, Liviu Chelcea, Monica Constantinescu, Adrian Dan, Cristina Doboș, Elena

Gheorghiu, Adrian Hatos, Simona Ilie, Veronica Mitroi, Raluca Popescu, Manuela Sofia Stănculescu, Simona Stănescu, Mihai Surdu și Amalia Vârdol.

Volumul este structurat în cinci părți, astfel: *Paradigma dezvoltării sociale: controverse istorice și actuale* (partea I), *Tranziția ca dezvoltare: politica europeană de dezvoltare socială* (partea a II-a), *Dezvoltarea ca proces social – cultural* (partea a III-a), *Dezvoltarea socială sectorială* (partea a IV-a) și *Metodologia dezvoltării sociale* (partea a V-a).

În capitolul *Dezvoltarea socială: câteva elemente teoretice*, profesorul Cătălin Zamfir, decanul Facultății de Sociologie și Asistență Socială (Universitatea București) și director al Institutului de Cercetare a Calității Vieții, realizează o perspectivă de ansamblu asupra paradigmei dezvoltării sociale. Este introdus conceptul de dezvoltare socială, este prezentată geneza paradigmei, legătura cu problemele sociale și importanța analizei problemelor sociale în procesul de dezvoltare socială, cât și etapele care intervin în cadrul acestui proces.

Tematica dezvoltării sociale a apărut relativ târziu în limbajul sociologic, ca și în cel de zi cu zi, aflându-se încă într-o fază de cristalizare, arată Cătălin Zamfir. Actual, dezvoltarea socială reprezintă o preocupare la toate nivelurile: internațional, național, regional, sectorial și comunitar, iar datorită conceptelor, teoriilor, instrumentelor de cercetare și de acțiune socială distincte putem vorbi de o nouă paradigmă în științele sociale.

„Dezvoltarea socială se referă la orientarea unei țări/regiuni/comunități/ instituții spre realizarea unei stări dezirabile, stabilită ca obiectiv, printr-un proces planificat în timp, realizat printr-un set de acțiuni conjugate” (C. Zamfir, 2006, p. 11).

Programele de dezvoltare socială s-au dezvoltat atât la nivel internațional, cât și național, fiind prezente și la nivel regional, sectorial sau local. Cătălin Zamfir prezintă câteva elemente importante în geneza paradigmei de dezvoltare socială: preocupările de dezvoltare de după cel de-al doilea război mondial, vizând, în principal, noile state, programul de dezvoltare comunist, cât și procesul de tranziție a fostelor țări comuniste către societăți democratice și capitaliste, constituirea Uniunii Europene, ca un caz amplu de dezvoltare socială.

Cheia procesului de dezvoltare socială o constituie problema socială, cheia oricărui proces de schimbare socială. Tocmai de aceea, Cătălin Zamfir pune accent pe nevoia de analiză a problemelor sociale. Autorul susține importanța identificării problemelor sociale și a tipologiei acestora, fazele pe care le poate parcurge o problemă socială și, de asemenea, metodele de analiză.

Autorul capitolului evidențiază care sunt etapele unui proces de dezvoltare socială. Identificarea problemei sociale reprezintă punctul de plecare al oricărui proces de dezvoltare socială. Această etapă este urmată de mai multe faze pentru a atinge obiectivul final, și anume: găsirea obiectivelor de dezvoltare identificate de conștiința colectivă, formularea soluțiilor alternative, dezvoltarea unor strategii de acțiune și operaționalizarea acestora, implementarea planurilor de acțiune, monitorizarea implementării planului, monitorizarea dinamicii problemei sociale, evaluarea strategiei și planului de acțiune și, bineînțeles, reevaluarea problemei sociale și a obiectivelor de dezvoltare.

Maria Larionescu, profesor universitar în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, în capitolul *Controverse asupra dezvoltării sociale: puncte de vedere în sociologia românească*, propune perspectiva istoriei sociologiei românești asupra procesului de dezvoltare socială, în perioada 1848-1948.

După cum arăta Cătălin Zamfir, dezvoltarea socială nu a apărut ca orientare în societățile occidentale dezvoltate, ci în țările confruntate cu crize, cu decalaje de dezvoltare socială. Este și cazul societății românești încă din a prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar gândirea socială reflectă ideile și soluțiile de dezvoltare socială. În acest context, Maria Larionescu identifică proiectele de dezvoltare ale societății românești în perioada 1848-1948: proiectul pașoptist de modernizare, proiectul neoliberal etatist (Ștefan Zeletin), proiectul neoobăgăiei (Constantin Dobrogeanu Gherea), proiectul poporanist și țărănist, precum și proiectul Școlii Sociologice de la București desfășurat prin activitatea Institutului Social Român.

Autoarea subliniază rolul sociologiei românești în perioada analizată, prin faptul că „a acordat un spațiu larg și a mobilizat energii semnificative pentru diagnosticarea fenomenelor și proceselor

dezvoltării sociale, devenind ea însăși parte a proceselor schimbării sociale” (M. Larionescu, 2006, p. 42).

Capitolul *Teorii ale dezvoltării* realizat de către Ilie Bădescu, șeful catedrei de sociologie din Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București, examinează principalele teorii în paradigma dezvoltării sociale. Sunt prezentate teoriile modernizării (teoria diferențierii structurale, modernizarea ca fenomen de criză multiplă, teoria agenților dezvoltării, legea orbitării a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, teoria baricadelor etc.), teoriile dezvoltării dependente, teoriile spiritualiste asupra dezvoltării, teoriile dezvoltării în sistemul mondial modern.

„Teoriile dezvoltării sunt consemnate de istoricii sociologiei ca reprezentând un răspuns al științei schimbărilor sociale la marea problemă a tranziției de la tradițional la modern. Dincolo de marea lor diversitate, teoriile dezvoltării și deci ale schimbării sociale au ceva în comun: apartenența la paradigma tranziției” (I. Bădescu, 2006, p. 45).

Capitolul lui Mircea Malița și al Elenei Gheorghiu, *O viziune globală a dezvoltării sociale* prezintă perspectiva Clubului de la Roma asupra dezvoltării sociale, metodologia utilizată, concluziile obținute, precum și relevanța acestei reflecții asupra tematicii dezvoltării sociale.

Constituit încă din 1968, Clubul de la Roma a avut drept obiective: „identificarea celor mai relevante probleme cu care se confruntă omenirea, pentru a le analiza din perspectiva globală a problematicii mondiale și pentru a formula posibile scenarii ale viitorului societăților umane” (M. Malița, E. Gheorghiu, 2006, p. 61).

În centrul problematicii dezvoltării sociale a fost considerat ca element esențial *învățarea*, inclusiv la ultima întâlnire a Clubului, în 2005. Teza principală a Clubului de la Roma este că „dezvoltarea socială este imposibil de realizat în absența unei educații bazate pe valori globale împărtășite, interdisciplinară, ce încurajează gândirea pe termen lung, dar, totodată și gândirea critică” (idem, p. 66).

Vladimir Pasti în capitolul *Mărire și decădere a capitaliștilor români*, abordează dezvoltarea socială în contextul tranziției românești de la comunism spre democrație și economie de piață. Analiza autorului se referă la perioada de început a politicilor din postcomunism.

Vladimir Pasti plasează România în contextul țărilor fost comuniste, în contextul proceselor de tranziție care s-au desfășurat în toate aceste țări și analizează nașterea capitalismului și capitaliștilor în țara noastră, precum și evoluția lor în această perioadă.

Capitolul *Modelul social european*, realizat de către Simona Stănescu, prezintă modelul de dezvoltare socială promovat de Uniunea Europeană. Prima parte a studiului se concentrează asupra problematicii definirii modelului social european, precum și asupra relației cu politica socială europeană. Cea de-a doua parte a studiului se referă la etapele care au condus la constituirea modelului social european și perspectivele acestuia în viitorul Europei.

Simona Stănescu arată că modelul social european reprezintă o abordare comună a societății, îmbinând „măsurile care susțin creșterea economică durabilă cu cele orientate spre îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață” (S. Stănescu, 2006, p. 91) și acoperind următoarele: ocuparea completă a forței de muncă, locurile de muncă calitative, oportunități egale, protecția socială pentru toți, incluziunea socială și altele.

Autoarea capitolului prezintă momentele-cheie în constituirea Uniunii Europene și importanța fiecăruia în conturarea politicii sociale, precum și a modelului social european. De asemenea, susține că viabilitatea modelului în viitor depinde de opțiunea statelor membre de a promova securitatea și competitivitatea.

Dezvoltarea socială se poate realiza și la nivel regional, de aceea Veronica Mitroi dedică capitolul *Politica de dezvoltare regională între necesitate și proiect: ce fel de regionalizare?* acestei tematici.

Dezvoltarea regională, după cum arată autoarea, respectă principiul fundamental: dezvoltarea economică și socială se bazează pe o structură spațială echilibrată și asigură echilibrul dintre eficiența economică și justiția socială.

În contextul constituirii Uniunii Europene, a început să se pună accent pe rolul dezvoltării regionale și pe politica regională, susținute prin intermediul Fondurilor Structurale. În acest capitol,

Veronica Mitroi prezintă conceptele de „regiune”, „regionalizare”, politicile regionale la nivel european și perspectivele aplicării principiilor europene în România.

Capitolul *Cultură și dezvoltare: perspectiva antropologiei culturale* subliniază rolul culturii în programele de dezvoltare socială. Liviu Chelcea, director al Centrului de Studii și Cercetări în Domeniul Culturii, arată că, dacă în perioada anilor '80–'90 au fost privilegiați factorii tehnici și financiari și planificarea „din birou” față de factorii sociali și culturali în proiectele de dezvoltare, în prezent, cultura devine unul dintre elementele care este luat în seamă la elaborarea și implementarea proiectelor de dezvoltare.

Cultura devine o variabilă de luat în considerare și după eșecul unor proiecte de cercetare, eșec explicat prin ignorarea factorului cultural. Astfel, antropologul Conrad Kottak a clasificat proiectele de dezvoltare realizate prin intermediul Băncii Mondiale în proiecte compatibile sau incompatibile din punct de vedere cultural, trăsături de care depinde succesul proiectelor.

Autorul ne oferă exemple de proiecte de dezvoltare reușite sau eșuate din cauza neluării culturii în considerare, proiecte atât din România, cât și din alte țări, și evidențiază modul în care trebuie privită cultura în proiectele de dezvoltare. Aceasta ne poate ajuta să înțelegem „relațiile de putere din interiorul și dintre comunități, a practicilor de subzistență, a relațiilor sociale care formează țesutul social al comunităților-țintă” (L. Chelcea, 2006, p.131).

Politicile sociale reprezintă elemente-cheie în procesul de dezvoltare socială, iar suportul social din partea populației, legătura dintre măsurile promovate și valorile și aspirațiile populației devin factori foarte importanți în acest proces, argumentează Mălina Voicu în capitolul *Dezvoltare socială și legitimarea politicilor sociale*.

Autoarea și-a propus să răspundă la întrebarea „care este idealul de dezvoltare al românilor, către ce fel de societate ar dori populația României să se îndrepte țara?”. În acest scop, a fost prezentată legătura dintre conceptul de legitimitate și rolul lui în politicile de dezvoltare socială, precum și modelele de furnizare a bunăstării în România, în perioada comunistă și în cea postcomunistă. Pentru a evidenția *societatea ideală a bunăstării în România*, autoarea a utilizat mai multe cercetări, cum ar fi: *World Values Survey (1993, 1997)*, *European Values Survey (1999)*, *Percepții asupra problemelor sociale și sărăcie subiectivă (1998)* și *Barometrul de opinie publică (2003)*.

Mălina Voicu arată că, pentru români, statul reprezintă un actor important în furnizarea bunăstării, dar nu este vorba despre un paternalism și pasivism, întrucât majoritatea populației indică individul ca responsabil pentru propria bunăstare. Cheltuielile bugetare pentru sănătate, educație, ajutorarea grupurilor aflate în dificultate (vârstnici, șomeri, familii sărace etc.) se bucură de suport din partea populației. Autoarea concluzionează că modelul optim spre care trebuie să se îndrepte societatea românească este regimul bunăstării de tip universalist.

În capitolul *Dezvoltare socială „neconvențională”: despre capitalul social*, Bogdan Voicu propune perspectiva capitalului social asupra dezvoltării sociale. Autorul și-a organizat capitolul astfel: delimitări conceptuale și evidențierea funcțiilor capitalului social, o analiză comparativă România – Europa asupra nivelurilor capitalului social pe câteva componente și sugestii pentru utilizarea capitalului social ca sursă de dezvoltare socială.

Analiza comparativă dintre România și statele Europei, pe baza cercetării European Values Survey (1999), precum și datele Barometrului de opinie publică (2003), conduce la concluzia că, în România, capitalul social pozitiv este o resursă rară, întrucât implicarea în rețelele de prieteni, încrederea în oameni și în instituții prezintă niveluri reduse.

Dezvoltarea prin proiecte comunitare reprezintă o modalitate de realizare a dezvoltării sociale. Adrian Dan în capitolul *Dezvoltarea socială prin proiecte comunitare. Rolul fondurilor sociale* aduce în discuție realizarea dezvoltării sociale prin intermediul proiectelor și al fondurilor sociale.

Autorul realizează o amplă prezentare a fondurilor sociale: originile, elementele specifice și caracteristicile, tipologia, obiectivele, rolul, dar și limitele fondurilor sociale. Adrian Dan evidențiază care este elementul central în proiectele comunitare, precum și ciclul de dezvoltare și implementare ale acestora. Elementul esențial în cadrul proiectelor de dezvoltare comunitară este reprezentat de participarea membrilor comunității, necesară atât pentru dezvoltarea proiectului, cât și pentru sustenabilitatea acestuia și pentru dezvoltarea capitalului social.

Autorul arată că „Fondurile sociale prin proiectele comunitare pe care le susțin, contribuie masiv la construirea și abilitarea comunității locale, la incluziunea socială a grupurilor defavorizate, la dezvoltarea capitalului social și a celui uman, precum și la crearea unor premise pentru dezvoltarea anumitor capacități economice locale care pot asigura o dezvoltare locală sustenabilă” (A. Dan, 2006, p. 176).

Adrian Hatos dedică capitolul *Lideri, participanți și pasivi: resurse individuale pentru participare comunitară* participării comunitare, ca resursă importantă pentru dezvoltare socială, în contextul retragerii statului, din ce în ce mai accentuată, din domeniul social.

Autorul și-a propus să arate că participarea comunitară nu este chiar o resursă rară în România, căutând-o în alte sfere sociale decât cele utilizate în literatura convențională. În acest scop, Adrian Hatos folosește conceptele de „participare”, „acțiune colectivă”, „leadership” și propune mai multe perspective pentru a teoretiza participarea: perspectiva psihologică, culturală, cea a efectelor de rețea și cea a influenței resurselor asupra activismului. Totodată, autorul prezintă rezultatele unei cercetări pe bază de interviu, realizată în câteva scări de bloc din Oradea. „Studiu inițiativelor de acțiune colectivă la nivelul scării de bloc a arătat, în primul rând, că în colectivitățile urbane din România există resurse pentru rezolvarea problemelor colective și producerea de bunuri publice” (A. Hatos, 2006, p.191).

Sistemul de asistență socială în orice societate susține temporar pe cei care nu reușesc să-și asigure singuri un anumit nivel de bunăstare. Sistemul de asistență socială reprezintă o cale importantă pentru dezvoltare socială. Dat fiind faptul că România nu a beneficiat, în perioada comunistă, de un sistem de asistență socială, acesta a trebuit reconstruit după 1990. În capitolul *Dezvoltarea sistemului de asistență socială: un proces istoric dificil*, Elena Zamfir, director al Școlii Doctorale a Facultății de Sociologie și Asistență Socială (Universitatea București), a realizat o prezentare a evoluției sistemului de asistență socială din România.

„Construcția instituțională în asistență socială după 1989 a evoluat sinuos, contradictoriu, cu suișuri și coborâșuri, cu stagnări și schimbări întâmplătoare, și, adesea, s-a dezvoltat haotic, lipsită de o strategie coerentă, din cauza deficitului de înțelegere a complexității asistenței sociale din partea actorilor politici, dar și a multiplelor presiuni externe și interne” (E. Zamfir, 2006, p. 198).

Încă din 1990 au fost înființate secții de asistență socială la câteva mari universități din țară, iar două aspecte complementare au contribuit la crearea profilului profesional al asistentului social, arată Elena Zamfir: reconsiderarea tradiției valoroase a învățământului de asistență socială românesc dintre cele două războaie și preluarea selectivă a unor modele formative din țările occidentale cu o bogată experiență în domeniu. În cei 16 ani de tranziție, sistemul de învățământ în asistență socială fost treptat perfecționat.

În ce privește „activitatea de cercetare științifică și publicistică în asistență socială s-a diversificat foarte mult, atingând un nivel de maturitate atât calitativ, cât și cantitativ” (E. Zamfir, 2006, p. 2003), fiind mai mult sau mai puțin luate în considerare de către factorul decizional din domeniul social.

Spre deosebire de învățământul în asistență socială, sistemul de asistență socială a cunoscut o dezvoltare foarte înceată. În special, arată Elena Zamfir, serviciile de asistență socială au rămas cronic subdezvoltate, fiind prezentate principalele trăsături ale acestora.

Următorul capitol, *Perspective ale dezvoltării sistemului de servicii de asistență socială* pune în discuție construirea sistemului de servicii în asistență socială, plecând de la Legea cadru nr. 705/2001.

Daniel Arpinte realizează în acest capitol o analiză a sistemului de servicii de asistență socială, luând în considerare atât sectorul public, cât și pe cel nonguvernamental. În ceea ce privește sectorul nonguvernamental, autorul identifică câteva puncte vulnerabile: disparitățile regionale și pe medii ale distribuției ONG active, dependența de finanțările externe, suportul redus de la bugetul de stat sau local, nivel de profesionalizare redus și mobilitate ridicată a resursei umane, sistemul nefuncțional de acreditare/monitorizare/evaluare a furnizorilor de servicii și altele.

În ceea ce privește sistemul public de servicii de asistență socială, aceasta se confruntă cu restructurări majore, cu o finanțare deficitară și cu un grad de profesionalizare încă redus.

Dezvoltarea socială nu este posibilă fără un capital uman sănătos, argumentează Cristina Doboș în capitolul *Implicarea serviciilor de sănătate în dezvoltarea socială*. Studiul își propune să realizeze câteva considerații teoretice asupra relației dintre starea de sănătate a populației, serviciile publice de sănătate și dezvoltarea socială. De asemenea, autoarea surprinde deficiențele serviciilor de sănătate din România și efectele acestora asupra stării de sănătate a populației.

Se atrage atenția asupra necesității promovării unor politici eficiente care să poată conduce la rezolvarea principalelor puncte slabe ale sănătății populației românești: îmbolnăvirile cu TBC, asistența medicală acordată mamei și copilului, educație pentru prevenire și asistență medicală primară în mediul rural.

În capitolul *Politica educațională ca sursă a dezvoltării sociale. România în context european*, Laura Stoica pledează pentru investiția în educație ca sursă pentru dezvoltarea economică și socială.

Laura Stoica identifică o dublă provocare cu care România trebuie să se confrunte în domeniul educației, și anume: de a-și rezolva problemele specifice din învățământ și de a dezvolta un sistem educațional după principiile și standardele europene. În prima parte a studiului, autoarea se concentrează asupra obiectivelor și priorităților politicii Uniunii Europene privind accesul la educație, în contextul obiectivelor generale de dezvoltare socială: reducerea sărăciei, promovarea și creșterea incluziunii sociale. Cea de-a doua parte a capitolului este dedicat politicilor românești în ceea ce privește accesul la educație, raportate, bineînțeles, la normele europene.

Capitolul Simonei Ilie *Distribuția veniturilor în perspectiva dezvoltării sociale* pune în dezbatere problematica inegalităților sociale de natură economică între indivizi și state și importanța reducerii acestora pentru realizarea procesului de dezvoltare socială.

Prima parte a capitolului își propune să încadreze inegalitatea din punct de vedere social și economic și, de asemenea, pune în perspectivă comparativă țările, în ceea ce privește nivelul de trai și inegalitățile. Cea de-a doua parte a studiului evidențiază condițiile inegale și contextele sociale diferite în care se produce globalizarea, determinând efecte diferite asupra inegalităților economice și sociale deja existente. În cea de-a treia parte a capitolului, Simona Ilie arată care sunt provocările pe care inegalitățile contemporane le pun statului bunăstării, inclusiv în cazul statelor aflate în tranziție. Ultima parte se referă la evoluția principalelor surse de venit ale populației românești, în ultimii 15–20 de ani.

Simona Ilie atrage atenția asupra câtorva aspecte foarte importante: creșterea nivelului de trai nu înseamnă scăderea nivelului de sărăcie, iar dezvoltare economică și globalizarea nu au avut ca efecte doar creșterea nivelului de trai, ci și „extinderea și adâncirea inegalităților, influențând modul în care acestea se propagă” (S. Ilie, 2006, p. 272).

Dezvoltarea rurală reprezintă o componentă importantă a dezvoltării sociale, de aceea Ana Bleahu îi dedică următorul capitol *Dezvoltarea rurală pe plan internațional. Actori și tendințe*. În acest capitol, autoarea își propune „prezentarea principalilor actori implicați în elaborarea politicilor de dezvoltare rurală la nivel global și regional și prezentarea celor mai importante concepte privind dezvoltarea rurală promovată de aceștia” (A. Bleahu, 2006, p. 273).

De asemenea, autoarea realizează o analiză a principalelor tendințe ale dezvoltării rurale și documentelor existente la mai multe niveluri de abordare: global (organizațiile Națiunilor Unite: Agenda 21 și Declarația Mileniului) și regional (Uniunea Europeană: Agenda 2000 și reglementările privind dezvoltarea rurală).

Migrația românilor în străinătate poate constitui un factor de dezvoltare socială, tocmai de aceea, Monica Constantinescu propune capitolul *Efecte ale migrației internaționale asupra dezvoltării sociale. Cazul României*.

Capitolul este structurat în două părți, prima parte referindu-se la tipologia migrației internaționale. Astfel, sunt identificate următoarele tipuri: migrația definitivă către state tradiționale de emigrație, deplasările repetate, pe perioade scurte pentru comerț în țările apropiate, migrația clandestină pentru muncă, migrația pe baza unui contract de muncă, migrația pentru studii și altele.

Tipul migrației este extrem de important atunci când sunt analizate efectele asupra societății românești, dacă acestea sunt sau nu efecte de dezvoltare socială. Monica Constantinescu consideră că există două mari tipuri de efecte: cele asupra pieței forței de muncă și cele ale banilor trimiși în țara natală, acestea fiind analizate după tipul comportamentului de migrație.

Dacă nu se poate vorbi de dezvoltare socială în lipsa dezvoltării economice, nu se poate vorbi nici de dezvoltare socială într-o societate înalt polarizată, susține Mihai Surdu în capitolul *Segregarea școlară și reproducerea socială a inegalităților*. Dezvoltarea socială încorporează ideea de justiție socială, presupunând „un ansamblu coerent de politici economice și sociale menite să creeze o societate a bunăstării pentru cei mai mulți membrii ai săi” (M. Surdu, 2006, p. 301).

Reducerea inegalităților în educație, promovarea politicilor de egalitate de șanse în educație constituie principalele măsuri pentru reducerea inegalităților sociale, tocmai de aceea Mihai Surdu a ales să prezinte cazul segregării romilor în sistemul de învățământ românesc. Autorul studiului argumentează și susține cu date de cercetare calitatea inferioară a educației în școlile cu un procent ridicat de elevi romi, ceea ce conduce la concluzia că segregarea școlară reprezintă o formă de excluziune socială.

„Segregarea în educație este nu doar o formă de excluziune socială, ci și o formă de reproducere intergenerațională a excluziunii sociale prin transmiterea deprăvirilor multiple condiționate de educație de la o generație la alta” (idem, p. 307), ceea ce nu conduce la dezvoltare socială.

Raluca Popescu, Amalia Vârdol și Cosmin Briciu pun în discuție un element extrem de important în dezbateră asupra dezvoltării sociale, și anume, modul în care o măsurăm. Capitolul *Măsurarea dezvoltării sociale* evidențiază rolul sistemelor de indicatori sociali în procesul de dezvoltare socială, prin orientarea intervenției publice și prin contribuția la caracterul controlat al schimbării sociale.

Autorii vizează indicatorii elaborați pentru a reda imaginea de ansamblu a nivelului de dezvoltare într-o societate sau comunitate, considerând, în același timp, că sistemele de indicatori reprezintă și „instrumente fundamentale de stimulare a dezvoltării, nu numai de măsurare a acesteia” (R. Popescu, A. Vârdol, C. Briciu, 2006, p. 315).

Capitolul sintetizează tipurile de abordări asupra dezvoltării sociale la nivel internațional, cât și evoluția continuă atât a sistemelor de indicatori ai dezvoltării sociale, cât și a conceptului. De asemenea, cuprinde și o prezentare a sistemului de indicatori de incluziune socială realizat pentru România, în contextul aderării la Uniunea Europeană, precum și o dezbateră asupra limitelor măsurării dezvoltării sociale.

Capitolul lui Sergiu Bălătescu, *Indici compoziți de dezvoltare socială*, se referă, de asemenea, la măsurarea dezvoltării sociale. Autorul își propune să răspundă la întrebarea dacă este sau nu oportună construirea unei valori care să reprezinte nivelul de dezvoltare al unei societăți sau comunități. În acest scop, autorul realizează o trecere în revistă a criteriilor la care trebuie să răspundă indicii compoziți de dezvoltare. De asemenea, Sergiu Bălătescu prezintă câțiva indici compoziți de dezvoltare, cu caracter local, național, regional sau global. Dintre aceștia putem menționa Indicele Sănătății Sociale (Edmonton, Canada, 2005) care sintetizează 15 indicatori privind starea de sănătate și viața socială sau Indicele Dezvoltării Umane, măsură foarte utilizată în comparația între state.

Monitorizarea reprezintă una dintre fazele oricărui proces de dezvoltare socială, după cum arată și Cătălin Zamfir în primul capitol al cărții. Astfel, ultimul capitol este dedicat acestei teme, fiind denumit *Monitorizarea, un instrument al dezvoltării*. Autoarea, Manuela Sofia Stănculescu, structurează studiul în două părți, prima referindu-se la conceptele-cheie în procesul de monitorizare a dezvoltării sociale, iar cea de-a doua prezentând un exemplu CASPIS de monitorizare.

Strategiile, planurile, programele sau proiectele au nevoie de două elemente esențiale: monitorizare și evaluare. Manuela Stănculescu face distincția între monitorizare și evaluare, identificând și componentele necesare pentru realizarea acestora: formularea de obiective clare, indicatori-cheie de performanță, culegerea de date, aranjamente instituționale și *feedback*-ul. Autoarea arată că activitățile de monitorizare și evaluare s-au extins și în România după 1990, în special datorită proiectelor (co)finanțate de organizațiile internaționale.

Ilustrarea procesului de monitorizare printr-un model CASPIS a fost aleasă datorită funcției acestei organizații, acela de a monitoriza implementarea strategiilor/planurilor pe cele mai importante domenii ale politicilor sociale. CASPIS, după cum arată autoarea, reprezintă una dintre instituțiile românești centrate pe dezvoltarea instrumentelor de monitorizare. De asemenea, constituirea CASPIS și PNAinc au reprezentat elemente importante în promovarea incluziunii sociale, deci și în procesul de dezvoltare socială.

Rezultat al implicării autorilor în diferite proiecte de dezvoltare socială, volumul *O nouă provocare: dezvoltarea socială* are rolul de a stimula interesul pentru această tematică și poate constitui punctul de plecare în realizarea unui tratat al dezvoltării sociale.

Bibliografie

1. Bădescu, I., „Teorii ale dezvoltării”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
2. Bleahu, A., „Dezvoltarea rurală pe plan internațional. Actori și tendințe”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
3. Chelcea, L., „Cultură și dezvoltare: perspectiva antropologiei culturale”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
4. Dan, A., „Dezvoltarea socială prin proiecte comunitare. Rolul fondurilor sociale”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
5. Hatos, A., „Lideri, participanți și pasivi: resurse individuale pentru participare comunitară”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
6. Ilie, S., „Distribuția veniturilor în perspectiva dezvoltării sociale”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
7. Larionescu, M., „Controverse asupra dezvoltării sociale: puncte de vedere în sociologia românească”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
8. Malița, M., Gheorghiu, E., „O viziune globală a dezvoltării sociale”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
9. Popescu, R., Vârdol, A., Briciu, C., „Măsurarea dezvoltării sociale”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
10. Stănescu, S., „Modelul social european”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
11. Surdu, M., „Segregarea școlară și reproducerea socială a inegalităților”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
12. Zamfir, C., „Dezvoltarea socială: câteva elemente teoretice”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.
13. Zamfir, E., „Dezvoltarea sistemului de asistență socială: un proces istoric dificil”, în Cătălin Zamfir și Laura Stoica (coord.), *O nouă provocare: dezvoltarea socială*, Iași, Editura Polirom, 2006.

Cosmina Pop

OCUPAREA ÎN EUROPA, 2006*

În luna noiembrie 2006, la Bruxelles, a avut loc un eveniment științific de referință, pe tema „Ocuparea în Europa”. Mai exact, Directorul general pentru Ocupare, Afaceri Sociale și Oportunități Egale al Comisiei Europene a organizat o Conferință prilejuită de publicarea Raportului oficial privind ocuparea în țările UE și țările candidate. Un astfel de raport se elaborează anual, începând cu 1989. La Conferință au participat, pe lângă oficiali UE, decidenți

* *Employment in Europe, 2006*, Luxembourg, European Commission.

din țările membre, din instituții internaționale de profil, cercetători din universități, reprezentanți ai partenerilor sociali¹. Așa cum se specifică în scrisoarea de invitație, semnată de către dl. Antonis Kastrissinokis, Director în Directoratul general menționat, Raportul *Ocuparea în Europa* este instrumentul principal al Directoratului general pentru analiza performanței în domeniul ocupării și dezvoltării pieței forței de muncă în UE și țările candidate, iar acesta, la rândul său, fundamentează Raportul Comisiei Europene *Joint Employment Report* și alte instrumente de bază ale Strategiei Europene de Ocupare.

Raportul pus la dispoziția participanților, care se întinde pe aproape 300 de pagini (format A4) este însoțit de un Cuvânt înainte al Comisarului Vladimir Spidla, în care, printre altele, se atrage atenția asupra a ceea ce trebuie întreprins pentru atingerea obiectivelor strategiei de ocupare (Lisabona, Stokholm) până în anul 2010, printr-o mai bună adaptare la schimbările din mediul economic, ca urmare a globalizării, îmbătrânirii populației în UE, segmentarea pieței forței de muncă etc.

Cât privește conținutul propriu-zis al raportului, acesta demarează cu analiza globală a piețelor forței de muncă din UE (*Panorama of the European Labour Markets*), pentru a continua cu politicile de ocupare și șomaj, cu aspecte legate de capital uman, tehnologie și creșterea economică, iar, în final, să se refere la mobilitatea geografică în interiorul UE.

Dintre rezultatele raportului semnalez, în continuare, câteva aspecte ale ocupării în anul 2005 în țările UE:

– Are loc o ușoară creștere a ratei de ocupare în condițiile unei încetiniri a creșterii economice: rata de ocupare a crescut în UE de la 63,3%, în 2004, la 63,8% în 2005 (obiectivul fiind de 70% în anul 2010); rata șomajului a scăzut de la 9,1% la 8,7%, în timp ce rata creșterii PIB în 2005 a fost de 1,6%, față de 2,4% în 2004.

În România, la nivelul anului 2005, rata de ocupare era de 57,6%, menținându-se practic la același nivel începând cu anul 2002, când s-a produs o nouă descreștere față de anii anteriori (65,4%, în anul 1997; 62,4%, în anul 2001). Și mai substanțial a scăzut în România proporția populației ocupate cu vârsta cuprinsă între 55 și 64 de ani (de la 52,1%, în anul 1997 la 39,4%, în anul 2005, față de media UE de 42,5%).

Rata de creștere a PIB a fost în România superioară celei din UE, dar evident trebuie avut în vedere atât valoarea generală scăzută a PIB cât și scăderile de-a dreptul catastrofale în primii 10 ani de tranziție. Astfel, în anul 2005, creșterea PIB a fost de 4%, față de 8%, în 2004. La rândul său, rata șomajului în România a fost de 7,7%, în anul 2005, la fel ca și în anul 2004, în condițiile în care un număr important de persoane lucrează în străinătate.

– Legislația strictă de protecție a ocupării tinde să reducă dinamica forței de muncă. Ea are efecte limitate sau ambigue asupra ocupării și șomajului, dar înrăutățește situația unor grupuri de populație, cum ar fi femeile, tinerii și persoanele în vârstă. Prin urmare, contrar unor idei mai vechi, studiul relevă faptul că alocațiile de șomaj adecvate protejează mai bine muncitorii decât politicile restrictive de ocupare.

În fapt s-a argumentat pentru necesitatea găsirii unui echilibru între flexibilitate și protecție. Așa-numita flexibilitate externă, prin care se facilitează angajarea și concedierea muncitorilor și utilizarea de forme multiple de contracte de muncă, se impune a fi combinată cu politici de protecție a ocupării. Dorința de a sublinia necesitatea realizării unui echilibru între măsurile respective a condus la utilizarea frecventă a unui cuvânt cum este cel de *flexicurity* (*flexprotecție*). Se recomandă un singur tip de contract de muncă și utilizarea unei game variate de politici active de ocupare precum și pentru motivarea ocupării.

– În legătură cu politicile de pregătire a șomerilor, se semnalează un paradox: dacă cheltuielile pentru politicile active de ocupare dețin încă 1/3 din cheltuielile pentru politicile de ocupare, se pare că la nivel micro, programele de pregătire a șomerilor au un impact scăzut asupra ratei de angajare a acestora, în primii doi ani. Pe de altă parte, însă, motivarea ocupării (asistența în căutarea de locuri de

¹ Subsemnatul am primit invitația de participare prin amabilitatea directorului Eugen Blaga, din MMSSF, împreună cu Marian Preda, Universitatea București și salariați din cadrul Ministerului respectiv.

muncă, politici de activare) are succes mai mare. În schimb, programul de pregătire a șomerilor are mai mare succes la nivelul macro.

– Deși capitalul uman se află la baza strategiei de ocupare (Lisabona), investiția în forța de muncă înalt calificată este nesatisfăcătoare, iar acest fapt explică slaba creștere economică din ultimii ani. Rezultă de aici necesitatea alocării de resurse suplimentare pregătirii de nivel universitar. În legătură cu acest aspect, nu este lipsit de importanță să semnalăm aici și nemulțumirile țărilor cu politici mai generoase de finanțare a învățământului superior (deci taxe mai mici pentru pregătirea studenților), cunoscut fiind faptul că o politică adoptată în acest domeniu, cum ar fi nivelul taxelor, se aplică în egală măsură propriilor cetățeni ca și celor din celelalte țări UE. Are loc, astfel, un transfer de resurse, mulți studenți din țările cu taxe mai mari pentru învățământul superior, venind să învețe acolo unde plătesc mai puțin.

– Procentul pe care îl dețin imigranții într-o țară sau alta este redus. Mobilitatea dinspre țările recent intrate (2004) spre cele vechi membre UE este limitată și este puțin probabil să creeze probleme.

În anul 2004, procentul non-naționalilor (imigranților) în vechile țări membre variază între 2%, în Finlanda și 9,4%, în Austria. Țările cu cel mai mare număr de imigranți sunt: Germania (7,3 milioane; 8,9% din totalul populației), Franța (3,2 milioane, respectiv 5,6%), Spania și Marea Britanie (câte 2,7 milioane; 6,6% și 4,7%), Italia (2 milioane; 3,4%). În Germania, cel mai numeros grup de non-naționali este alcătuit de turci (circa 2 milioane, 26% din totalul imigranților). Permisele de muncă acordate de țările membre reprezintă o extrem de mică parte din totalul populației în vârstă de muncă din țările respective (de la țări care nu au acordat astfel de permise în anii 2004–2005, cum ar fi Franța, la țări în care valoarea respectivă ajunge la cel mult 1,2%, cum este cazul Austriei).

În acest domeniu România se află într-o situație specială datorită faptului că un număr important de persoane se află ilegal și/sau muncesc ilegal pe teritoriul unor țări membre UE, unii dintre ei trăind în condiții cu totul inumane. Pe de altă parte, în România, pentru anumite sectoare economice, se face tot mai resimțită lipsa forței de muncă. Pe măsură ce se reduc decalajele de salarizare și de condiții de muncă din România și țările UE de destinație a migrației, ceea ce este de așteptat să se producă pe termen mediu, migrația externă se va diminua. Este de așteptat ca, pe viitor, situația actuală a migranților să se schimbe, atât prin intrarea în legalitate în țările de destinație, cât și prin întoarcerea acasă a unora dintre cei plecați. Pentru o judecată globală însă trebuie avute în vedere și avantajele economice pe care le aduce aderarea României la UE prin oportunitățile de investiții într-o economie emergentă, cu ritmuri înalte de creștere, o piață importantă de consum a celor 21 milioane locuitori, pentru a evidenția doar două elemente incontestabile.

Autorii raportului prezentat consideră că răspunsul la provocările mobilității geografice a forței de muncă este combinarea politicilor de educație cu cele de imigrare.

Încheiem prezentarea raportului privind ocuparea în țările UE cu menționarea insatisfacției autorilor acestuia și a oficialilor UE în legătură cu faptul că la nivelul țărilor UE nu s-a dezvoltat o cultură a evaluării politicilor active de ocupare, ea fiind în măsură să arate cum s-ar putea acționa pentru ca aceste politici să fie mai eficiente. Evaluarea efectelor și monitorizarea implementării politicilor active de ocupare devin pași importanți pentru îmbunătățirea proiectării politicilor, în vederea obținerii de rezultate mai bune în domeniu.

Dincolo de unele observații, raportul oficial asupra ocupării, elaborat în colaborare cu Eurostat, Oficiile Naționale de Statistică, institute de cercetare a pieței forței de muncă, organizații internaționale (OIM, OECD) și instituții de resort din SUA se constituie, într-adevăr, atât într-o bogată sursă de date privind ocuparea, cât și într-un demers științific de referință în analiza politicilor de ocupare în UE, cu sesizarea realizărilor, a discrepanțelor față de obiectivele propuse, și cu avansarea de soluții la problemele existente. Toate acestea fac din raportul respectiv o importantă sursă de documentare și inspirație pentru specialiști și politicieni deopotrivă.

Ioan Mărginean

The Evaluation of the Socio-Economic Development – The Guide, Tavistock Institute, GHK, IRS, 2003

Acest manual face parte dintr-un set de resurse pe care Directoratul General pentru Politică Regională (DG Regio) al Comisiei Europene îl pune la dispoziție în format electronic prin intermediul internetului (www.evaled.com), cu scopul de a furniza sprijin celor interesați de evaluarea dezvoltării socioeconomice, prin promovarea schimbului de experiență și de bune practici, dar și prin sporirea relevanței evaluării în procesul decizional. Spre deosebire de marea majoritate a manualelor sau, în general, a publicațiilor privind evaluarea, care au un grup restrâns de utilizatori, datorită faptului că sunt foarte specializate, acest manual poate fi util atât profesioniștilor care realizează evaluări, dar și celor care contractează evaluări, decidenților politici sau beneficiarilor programelor evaluate. În plus, autorii prezintă în mod holistic demersul de evaluare, iar cele trei cărți de fundamentare care fac parte din setul de resurse Evaled furnizează material mai specializat și mai detaliat privind politicile de dezvoltare socioeconomică, metodologia de evaluare și practicile de dezvoltare a capacității de evaluare, care poate fi de asemenea accesat pe internet.

Manualul pentru evaluarea dezvoltării socioeconomice este acum disponibil și în limba română², ca urmare a asistenței acordată prin Programul PHARE Unității Centrale de Evaluare din cadrul Autorității de Management pentru Cadru de Sprijin Comunitar din Ministerul Finanțelor Publice.

Manualul a fost elaborat de o echipă multinațională de experți în domeniul evaluării, ca urmare reflectă o experiență internațională vastă în domeniu. Manualul este astfel alcătuit încât să se adreseze unor categorii diverse de utilizatori³, ceea ce a făcut ca demersul de elaborare să fie cu atât mai dificil, cu cât aceștia nu doar că au experiențe profesionale foarte diferite, dar își desfășoară activitatea în contexte diferite, prin mecanisme și culturi instituționale variate. Unul dintre autorii principali ai manualului⁴ a declarat, de altfel, că mesajele primite în urma lansării manualului au fost foarte diferite, de la faptul că este prea complex pentru funcționarii publici care sunt în curs de a introduce evaluarea ca instrument de lucru în administrația publică, până la faptul că este prea sumar pentru practicienii experimentați. Este cert faptul că utilitatea lui nu este contestată. Cum ar putea fi, căci lucrarea reunește într-un spațiu restrâns, dacă ar fi să comparăm cu volumul de informații disponibile în prezent la nivel internațional în domeniul evaluării dezvoltării socioeconomice, teme fundamentale,

² În curând, pe site-ul web al Ministerului Finanțelor Publice – www.mfinante.ro.

³ Aceștia ar putea fi, conform autorilor manualului:

„– cei implicați în formularea politicilor publice și care manifestă un interes deosebit pentru evaluare, având în vedere avantajele dar și limitele evaluării, precum și resursele și capacitățile de care vor avea nevoie;

– managerii din sectorul public și funcționarii publici care pot contracta evaluări și care vor să dobândească o imagine generală cu privire la informațiile disponibile, inclusiv referitoare la posibilitățile de abordare și la metodele pe care ar trebui să-și fundamenteze activitatea;

– managerii de programe care vor dori să integreze și să țină cont de rezultatele evaluării în administrarea și planificarea programelor;

– partenerii la programe, care se implică din ce în ce mai mult ca actori actori-cheie în cadrul evaluărilor, fiind consultați în ceea ce privește agendele de evaluare și care va fi necesar să utilizeze constatările procesului de evaluare;

– evaluatorii, dintre care mulți sunt specializați în anumite arii ale evaluării, dar care beneficiază de o scurtă descriere a unei game mai largi de măsuri și abordări, putând astfel sprijini colaborarea între membrii echipei de evaluare”.

⁴ Elliot Stern, în cadrul Conferinței „Evaluarea intervențiilor Publice în România: Strategia națională de evaluare”, București, 02.11.2006.

cum ar fi: rolul evaluării în dezvoltarea socioeconomică, modalități de *design* și implementare a evaluării, asigurarea calității evaluării, dezvoltarea capacității de evaluare și promovarea învățării instituționale, metode și tehnici de evaluare. Toate aceste teme fundamentale includ cele mai recente tendințe în domeniul evaluării, de exemplu: evaluarea și perspectiva realistă, bazată pe evidențe, în elaborarea și implementarea politicilor, rolul evaluării în trecerea de la managementul bazat pe resurse (inputuri) și realizări imediate (outputuri) la managementul performanței și al impactului, perspectiva rezervată în operarea distincțiilor dintre abordările calitative și cele cantitative în evaluare, promovarea eticii profesionale și a standardelor minime de practică în evaluare, evaluarea participativă. O foarte scurtă prezentare a conținutului manualului, dar mai ales a acestor teme și tendințe, sperăm că ar putea să stimuleze suplimentar interesul pentru a consulta acest manual, de altfel unic și extrem de util, în condițiile în care literatura de specialitate disponibilă în limba română este foarte limitată.

În introducerea manualului este prezentat succint conținutul celor patru capitole ale acestuia, dar și al cărților de fundamentare. Capitolul I realizează o inițiere în procesul de evaluare, prezentând avantajele sale. Aceasta începe cu o scurtă descriere a felului în care evaluarea poate contribui la îmbunătățirea politicilor și a programelor și, în cele din urmă, la accentuarea dezvoltării socioeconomice. În continuare, sunt prezentate câteva idei de bază privind evaluarea: istoria sa, câteva dintre practicile pe care se axează evaluatorii, care rezultă din corelarea scopului evaluării cu metodologia corespunzătoare. În cele din urmă, este discutată specificitatea dezvoltării socioeconomice (economia bazată pe cunoaștere, capitalul uman, capitalul social, excluderea socială, transferul de tehnologie) ca obiect al evaluării. Acest lucru include analiza caracteristicilor unei politici de dezvoltare socioeconomică, împreună cu implicațiile sale pentru evaluare, ca și a principalelor teorii și idei care stau la baza politicilor și a programelor pe care evaluatorii trebuie să le aibă în vedere. Extrem de relevantă pentru un context în care cultura evaluării se află la început este pledoaria pentru realism în evaluare. Autorii abordează acest aspect din câteva perspective, cum ar fi, de exemplu: 1. realizarea unui echilibru între resursele existente (timp, bani, informații) și metodele alese pentru evaluare, astfel încât, în final, aceasta să-și dovedească utilitatea; 2. recunoașterea și enunțarea limitărilor existente; 3. analiza evaluabilității. A cântări între pragmatism și o evaluare „ca la carte” într-o lume care, în realitate, este rareori ideală, este una dintre recomandările autorilor.

Capitolul II se referă la problemele practice legate de proiectarea și implementarea evaluărilor, inclusiv la modul în care se planifică o evaluare, în care se definesc întrebările privitoare la evaluare și se aleg metodele, precum și la modul cum se inițiază și contractează activitatea de evaluare. Ceea ce trebuie menționat este faptul că autorii accentuează asupra introducerii evaluării într-o fază timpurie a programării, ceea ce va asigura și logica intervenției, dar și evaluabilitatea ei. De asemenea, un aspect important pentru un context în care intervențiile sunt, cel mai adesea, centralizate, iar consultările, atunci când se produc, au doar un aspect formal, îl reprezintă argumentele în favoarea democrației participative incluse atât în elaborarea și implementarea unei intervenții, cât și în evaluarea ei. Fără a intra în amănunte, autorii menționează, totuși, o idee care se află în dezbateră comunității profesionale internaționale, aceea a necesității ipotezelor ce fundamentează politicile și programele, care să fie susținute de indicii, de evidențe⁵. Sunt prezentate apoi aspecte privind managementul evaluării, alegerea evaluatorilor, rolul comitetelor directoare, coordonarea comunicării rezultatelor evaluării și asigurarea calității în evaluare. Ultimele două subiecte merită de asemenea subliniate, dat fiind faptul că, înainte de orice, dezvoltarea capacității de evaluare la noi, dar și în alte țări din zonă, se realizează în prezența unor mentalități care nu favorizează, nu încurajează transparența, fiind mai curând rezultatul presiunilor externe. În ceea ce privește calitatea, trebuie să ne raportăm la contextul mai larg, internațional, în care asigurarea calității în evaluare, standardele de calitate și aspectele etice sunt încă în dezbateră comunității profesionale.

Capitolul III cuprinde informații referitoare la modul în care se construiește capacitatea de evaluare și abordează strategii pentru dezvoltarea capacității. Argumentul este structurat în jurul unui

⁵ V. de exemplu, *Evidence-based Policy: A Realist Perspective* – Ray Pawson, Sage, 2006.

model „idealizat”, care indică patru stadii în dezvoltarea capacității de evaluare (stadiul individual, stadiul organizațional, stadiul inter-organizațional și stadiul societal). De asemenea, sunt prezentați patru factori ce influențează, la nivel strategic, deciziile care trebuie luate în construirea capacității de evaluare: „arhitectura” funcției evaluării, consolidarea cererii de servicii de evaluare, consolidarea ofertei de servicii de evaluare și instituționalizarea evaluării (prin aceasta înțelegându-se, mai ales, trecerea de la evaluările întreprinse ca parte a mecanismului de furnizare a asistenței europene către evaluări ca mecanism curent de elaborare și administrare a politicilor și programelor naționale și locale). Dezvoltarea ofertei de servicii este asociată cu dezvoltarea capacității mediului academic de a forma profesioniști capabili să furnizeze servicii de evaluare de bună calitate, în strânsă legătură cu practica, sau cu necesitățile pieței muncii corespunzătoare domeniului, dar și de a se implica în cercetări evaluative cu aplicabilitate practică. În general, acest capitol se referă atât la dezvoltarea capacității interne de evaluare, din cadrul administrațiilor, cât și la capacitatea externă din cadrul rețelelor profesionale și a parteneriatelor. Capitolul acesta include câteva scurte exemple, din diferite zone ale lumii, ce susțin prezentările teoretice, dar și câteva indicații referitoare la importanța standardelor în evaluare pentru construirea și consolidarea capacității de evaluare. Un rol important în definirea acestor standarde este atribuit societăților profesionale de specialitate a căror existență la nivel național este un indiciu pentru o cultură a evaluării ce tinde spre maturizare.

Capitolul IV introduce metodele și tehnicile evaluării, cu referire la punctele lor tari, la punctele slabe și la utilizarea cea mai potrivită a acestora. Metodele și tehnicile sunt discutate în raport cu exemple practice prezente în tipuri diferite de programe socioeconomice, în faze diferite ale programului, în stadii distincte ale procesului de evaluare și în scopuri diverse ale evaluării. Sunt prezentate tipurile de date (cantitative și calitative), sistemele de indicatori și sursele de date. În acest capitol autorii explică faptul că distincția care se face adesea între metodele, tehnicile și datele calitative și cele cantitative nu este întotdeauna atât de clară. De asemenea, este argumentată necesitatea ca metodele de evaluare să corespundă domeniilor de politică publică evaluate. Dată fiind importanța datelor pe care se fundamentează evaluarea, obținerea și utilizarea lor, cu implicațiile lor metodologice, dar și practice, sunt explicate în paralel atât pentru datele primare cât și pentru cele secundare. Indicatorii și sistemele de indicatori reprezintă, adesea, o provocare majoră pentru evaluatori, de aceea autorii prezintă nu doar tipologii ale indicatorilor⁶, ci și legătura dintre sistemul de indicatori și ciclul de program, sau recomandări privind selecția celor mai relevanți indicatori împreună cu criteriile de calitate aplicabile indicatorilor și sistemelor de indicatori. Dată fiind importanța pe care evaluarea trebuie să o aibă în sporirea calității managementului public, este alocat un spațiu special modului de utilizare a indicatorilor pentru îmbunătățirea acestuia. Este important de subliniat faptul că autorii atribuie un rol mai mare indicatorilor de rezultat și de impact, față de indicatorii de resurse (inputuri) și de realizări imediate (outputuri), dat fiind faptul că primii constituie un indiciu mai relevant al aportului și durabilității intervenției evaluate la dezvoltarea socioeconomică a unei zone sau a unui grup de beneficiari.

Fiecare capitol al manualului se încheie cu un set de reguli de bază, care descriu pe scurt atât modul corect de lucru, cât și regulile fundamentale care pot fi recomandate celor care administrează,

⁶ Conform *Common Guidelines for Monitoring and Evaluation* (Comisia Europeană, 1995, Luxembourg: OPOCE) „există mai multe tipuri de indicatori în funcție de:

- variabile, indicatorii pot fi: compleți, parțiali, complecși;
- modul de procesare al informației, indicatorii pot fi: elementari, derivați și compuși;
- gradul de comparabilitate al informațiilor există indicatori: specifici, generici și indicatori-cheie;
- aria de cuprindere a informației, indicatorii sunt: de context și de program;
- fazele în care se poate afla programul există indicatori de resurse, indicatori ai realizărilor imediate, indicatori de rezultat și indicatori de impact;
- criteriile evaluării, indicatorii sunt: de relevanță, de eficiență, de eficacitate și de performanță;
- modul de cuantificare și de domeniul de utilizare, există: indicatori de monitorizare și indicatori de evaluare”.

contractează, preiau și folosesc evaluări. Cu toate acestea, manualul evită în general să fie exagerat de prescriptiv. Aceasta se datorează, într-o anumită măsură, faptului că, de multe ori, nu există o soluție general valabilă în evaluare, iar diferitele abordări prezintă, fiecare, avantaje și dezavantaje, în contexte distincte. În aceeași ordine de idei, se poate afirma că condițiile ideale pentru evaluare sunt, de cele mai multe ori, inexistente – fie din cauza lipsei de date, fie datorită problemelor de sincronizare sau de disponibilitate a competențelor. Tema centrală a acestui manual este îmbunătățirea capacității de evaluare.

Pentru a veni în sprijinul manualului, a fost pregătită și o serie de cărți de fundamentare, care se adresează atât specialiștilor, cât și practicienilor.

Cartea 1 – *Abordări ale evaluării în cadrul anumitor teme și domenii de politică publică* – analizează priorități importante precum dezvoltarea durabilă, societatea informațională, incluziunea socială și șansele egale, dar și politicile publice care pot include intervenții pentru promovarea dezvoltării socioeconomice. Cartea 1 furnizează metode de evaluare, date și indicatori adecvate acestor arii prioritare și politici, oferind, totodată, exemple pentru aplicarea lor.

Cartea 2 – *Tehnici și metode de evaluare* – include elaborarea unei game largi de instrumente și tehnici, atât cantitative cât și calitative, care se dovedesc utile în diferite stadii ale evaluării.

Cartea 3 – *O resursă privind construirea capacității de evaluare* – prezintă cazuri reale de dezvoltare a capacității de evaluare în UE, mai exact în Italia, Olanda și Irlanda, precum și referințe la alte experiențe regionale, naționale și internaționale, inclusiv în țările în curs de aderare. Ea susține partea teoretică prezentată în manual, intenționând să stimuleze dezvoltarea capacității de evaluare.

În final, este pus la dispoziție un Glosar care conține definițiile termenilor întâlniți în manual și în cărțile de fundamentare.

Roxana Mihalache